

Josip Ante Soldo

DON FRANE BULIĆ I HRVATSKI KNJIŽEVNICI

Don Frane Bulić (+1934), kojeg se 50. objelnica smrti slavi ove godine, bio je odgojen u duhu antičke kulture. Nju je upoznao za studija klasične filologije u Beču a kasnije ju je još više upoznao kao nastavnik i arheolog. Upio je njen duh, prenosio ga predavajući Ovidija i Horacija tako snažno da su se toga njegovi učenici dugo sjećali. Antički duh je izaravao iz njega, njegova vladanja, nastupa i govora, osjećao pri svakom susretu, kod tumačenja Dioklecijanove palače ili solinskih iskopina, bilo da je vodio svjetske stručnjake ili srednjoškolce. Klasični estetski ideal pun harmonije, stilske dotjeranosti i humane poruke tražio je Bulić i u književnosti. Pa, iako se pogled na književnost mijenjao, ipak su se naši književnici rado sjećali susreta s velikim čovjekom tijela i duha, obučenog u crnici svećeničke halje na kojoj se isticao bijeli ovratnik i povelik šešir, vječno u začaranoj nemiru istraživanja. Te dodire, a oni su se odvijali na ograncima don Franina života, često vezani neknjiževnim sponama, jer nije želio ulaziti u područja na kojima nije bio stručnjak, nastojat ćemo se dotaknuti u ovom kratkom susretu.

1. Bulić je godine 1873. postao namjesni učitelj na splitskoj gimnaziji. Tu se susreo s književnikom i pravašem Eugenom Kumičićem (+1904) i s književnim povjesničarom i istraživačem glagoljskih rukopisa Ivanom Milčetićem. Oni su uspjeli makar kratko djelovati u narodnom duhu i uvesti hrvatski kao nastavni jezik u treći razred. Kasniji književni rad Kumičićev Bulić je pratio iako ne znamo da li se s njim savjetovao kod pisanja povijesnih romana, kako je godine 1902. napisao »Anonimus«. ¹⁾ Kad je svećenik Fran Binički napao te godine u »Katoličkom listu« Kumičićev roman »Kraljicu Lepu«, nije to don Frani bilo drago, moguće ne iz estetskih razloga koliko nacionalnih jer je u romanu vidio, kao i drugi, odsjev tadanje borbe s talijanašima. Još mu je bilo teže što su se napadi nastavili nakon njegove smrti (1904). Čak se tvrdilo da je taj roman plagijat trilogije »Petar Svačić« Pavla Krstinića što je odbacio Milivoj Dežman. Naime, iako se u oba djela pojavljuju isti ljudi a i događaji, ipak je Kumičićev roman plod umjetničkog pera a Krstinićeva trilogija djelo načitanog pisca. Kumičićeva udovica Marija ustala je u obranu svoga muža. Ona je iznijela kako joj je don Frane u čestitki za Novu godinu 1903. na-

pisao: »Ne dielim nipošto nazore i sud Kat. Lista« što je bilo protiv tvrdnje Biničkog da je Kumičićevo djelo »pamflet, djelo nehrvatsko, nemoralno, nekatoličko«. ²⁾

Bulić se i kasnije tu i tamo dopisivao s udovicom Kumičićevom. Tako ju je svjetovao godine 1925. kad mu se ona, kao predsjednica društva »Tomislav«, obratila radi obnavljanja crkve na Ksaveru u Zagrebu. ³⁾ Bio je protivan da se Put križa ispred crkve ukrasi kojim originalnim starohrvatskim spomenikom. ⁴⁾ Njihovo prijateljstvo trajalo je do Bulićeve smrti. Ona je mnogo doprinijela da mu se u Zagrebu podigne spomenik. U toj prigodi ispjevala je u čast Buliću pjesmu »Žrec«. Nju je uglazbio Rudolf Matz i pri otkriću spomenika (16. IX 1935) pjevalo ju je 500 pjevača. ⁵⁾

Iako je Milan Begović (+1948) u Splitu pohađao realnu gimnaziju, u svojoj autobiografiji »Moj život« piše kako je realka slovila kao leglo Talijana dok je naprotiv klasična gimnazija »širila hrvatski jezik i hrvatski duh«. Nije zaboravio naglasiti da je na čelu gimnazije bio »moj veliki prijatelj don Frane Bulić«. ⁶⁾

Begović je veoma cijenio Bulića i njegov rad. U jednom pismu piše kako će sastaviti djelo o Splitu u kojemu će on biti glavni predstavnik uma, srca, rada, dobrote i veličine. ⁷⁾ Kad se razvila žestoka borba oko postavljanja Meštrovićeva kipa Grgura Ninskoga na Peristilu, Begović je 5. lipnja 1929. pisao Buliću kako je on uza nj i kako je o tome poslao jednoj redakciji dopis, ali ga nisu tiskali. ⁸⁾ On je godine 1931. molio don Franu da za »Savremenik« napiše nešto o Mihi Pavlinoviću. Međutim, Bulić je bio već star a i bolestan te je na pismu upisao duhovito: »nie don Frane donna Vinka (žena njegova nećaka, op. p.) da može sipati . . .«. ⁹⁾

I Tin Ujević dotiče se Bulića u svojim pismima splitskom novinaru Oskaru Borčiću. ¹⁰⁾ U pismu iz Sarajeva 16. studenoga 1934. piše kako se bio »zavadio s don Franom, koji sve zna bolje . . .«. Ne radi se o nekoj svađi nego o opomeni a Bulić ju je uputio redakciji ili bolje Tinu kad je pisao o našem filozofu iz XVI stoljeća Franji Petriću (Patricius). Upozorio ga je da nije pročitao Petrićevu biografiju u knjizi Šime Ljubića po kojoj Petrić nije rodom iz Klisa nego Cresa. ¹¹⁾ Ujević je u tisku ispravio pogrešku opravdavajući se da nije imao Ljubićevu knjigu i nadodaje kako nauka »ima neprestano novoga gradiva, a možda je i nemar našega mladega naraštaja kriv ako nismo u kretanju vremena«. ¹²⁾

Još prije, godine 1930, Ujević je opisao svoj pohod Arheološkom muzeju u Splitu gdje mu je čuvar mučanim Mijo Milić, »kao iskusan psiholog«, otkrio želju i uveo ga »ravno u kancelariju don Frane Bulića«. Stari arheolog nije poznavao Tina koji je kao đak niže gimnazije više puta vidio Bulića kad je njemu i njegovim kolegama »neposredno, dirljivo i živo« iznosio posljednje plodove arheološke nauke. U tom sjećanju na mladenačke dane Ujević piše kako je Split doživljavao kao »neku klauzuru« u kojoj je sve odisalo »zadahom starina i crkvenim stegama«. Tek u Solinu osjetio je kako »rijeka protiče vedro uz mramor spomenika . . .«. Oprečnosti sumornog Splita i životne Antike spajao je, piše Tin, Bulić kojemu: »Svećenička halja i kršćanski duh srećno su spasavali ove ostatke staroga svijeta«.

Don Frane je Tina srdačno primio i iznenadio svježinom: »Zabavljen kroz život djelima koja su htjela da izražavaju sklad ljepote i krepčine i volju da se produže u trajanju, don Frane Bulić u starim godinama sačuvao je u sebi prisebnu i nepokolebivu vedrinu, hrabar i sposoban nastup, čelično svoje zdravlje koje upravo zapanjuje u 'starcu' od 84 godine. Ovu klasičnu durašnost stava i borbenosti duha nisu mogli u ovoj mjeri sačuvati ni Goethe ni Victor Hugo«. U zapisu tog susreta Tin opisuje starog arheologa koji je u Splitu »javna ustanova, kao norma kobi«. Tin je ušao u Bulićevu tjelesnu i duhovnu bit: »Riječ je njegova sigurna, držanje mladičko, a erudicija pokazuje staroga nastavnika, pisca i učenjaka«. ¹³⁾

Vladimir Nazor (+1949) sjećao se toplo, s puno ljubavi posljednjeg susreta s Bulićem već spremnog na posljednje putovanje u Zagreb (30. svibnja 1934): »Starac nas ljubežno dočeka. Govori mnogo, pametno, al' ipak — senilno. Na odlasku me poljubi. Šutio je; no su mu oči i izraz lica bili takovi da mi time najrječitije kaza: 'Sinko, cjelivam te jer i ja osjećam da se nikada više nećemo vidjeti. Umirem, na nogama«. ¹⁴⁾

2. Osim tih osobnih doživljaja, koji su ostavili jači odraz u književnom stvaralaštvu, bilo je mnogo drugih književnika koji su bili povezani s »vitezom kamene krune«.

Buliću je osobito bio privržen splitski profesor Josip Barač još od mladenačkih dana kao njegov učenik. Don Frane mu je pomagao novčano za njegova studiranja u Grazu. Barač je suosjećao godine 1896. s Bulićem kad je taj bio umirovljen i u pismu od 23. listopada ističe: »Vi ostajete naš moralni ravnatelj...« I kasnije je Barač ustajao u obranu don Frane osobito u vrijeme diskusija oko pitanja sv. Dujma. ¹⁵⁾

Barač je u prigodi proslave 16. stoljeća Milanskog edikta (1913) u Splitu i Solinu sastavio, nagovoren vjerojatno od Bulića, recital na hrvatskom jeziku s latinskim naslovom »Carmen Saeculare Constantinianum«. U njoj se ističe želja da ravnopravnost, bratstvo, sloboda sjaji nad Splitom i nad rodom našim.

U toj prigodi, jednako po nagovoru Bulićevu, Milan Ogrizović napisao je »svečani epilog u jednom činu«, posvećen Buliću »Smrt cara Dioklecijana« koji se prikazivao na Peristilu i dramu »Car Solinjanin« (Car Dioklecijan) koja se davala u kazalištu. Bulić je dao Ogrizoviću materijal o Dioklecijanu, savjetovao ga i aktivno se uključio u pripremanje predstava. Ta Ogrizovićeva dramska ostvarenja imaju osobine prigodnih djela. U njima se odražava poštovanje careve ličnosti koja je jako izražena ali i ljubavi prema salonitanskim mučenicima ili bolje snazi nove kršćanske ideologije kojoj se car, usprkos vojsci i vlasti, ne može oduprijeti jer se narod, snagom novoga pogleda na svijet, okreće protiv njega.

Bulić se dopisivao s Milanom Rešetarom. Na početku godine 1896. pisao mu je Rešetar iz Beča kako je veliki gubitak za narodnu stvar što je Miho Klaić umro jer je nestao vođa a nema pravog zamjenika. Po njemu, Bulat »odviše je zagrezao u malu politiku da bi se odao nešto širemu i višemu krugu djelovanja«. Te godine Rešetar je suosjećao s Bulićem zbog njegova umirovljenja, ali ga je tješio da će mu ostati više vremena za arheologiju. Iako su mu materijalno škodili, naglašava, nisu moralno jer »koji su ga voljeli još će ga više voljeti«. Kasnije, godine 1899,

tražio je od Bulića da mu pronađe Kneževićev lekcionar («šćavet»). On mu je javio da fratri na Dobrom imaju dva primjerka, stari i novi. Da li je Rešetar dobio »šćavet« ne znamo, sigurno ne odmah, jer u pismu 26. studenog 1899. piše malo nervozno: »Što će fratrima na Dobrome dva egzemplara?«¹⁶⁾ Don Frane je dao velikim dijelom građu Ivanu Milčetiću a i nagovorio ga da objavi vrijednu radnju o splitskom liječniku i polihistoru Juliju Bajamontiju (+1800).¹⁷⁾

S Tomom Matićem povezivalo je Bulića pitanje slavenske liturgije, s profesorom Josipom Aranza kućno prijateljstvo a pomogao mu je da se oslobodi od zarobljeničtva za prvoga svjetskog rata.¹⁸⁾ Rikard Katalinić Jeretov (+1954) mu je kao mladić napisao godine 1896: »... al se ponosim, što danas između Hrvata imademo takvog umnika i značajnika.«¹⁹⁾

U razgovoru s pjesnikom Ilijom Despotom²⁰⁾ don Frane mu je rekao kako se bojao da će i on brzo umrijeti kao i stric mu fra Ivan (+1886), ilirski pjesnik, naglašujući, ponosan na sebe, kako treba dočekati starost. U ugodnom razgovoru sjećao se svog susreta s fra Ivanom kad je s fra Grgurom Martićem (+1905), koji je s »paripom« obilazio Primorje, bio u Živogošću a odatle su otišli u Podgoru don Mihi Pavlinoviću. Godine 1892. pjesnik tada veoma čitanih i hvaljenih »Osvetnika« pisao je iz Kreševa Buliću: »Vid još koliko su se narodnostne struje i ovuda razmahale...« Starac se tada osvrće na »bosansku naciju« namjesnika Kalaja: »... a osobitu pažnju zaslužuje ona treća umišljena narodnost koja vodu muti — i bosanski mudro nadodaje — teć će voda kud je i dosada samo žalibože što se obćemu upoznanju i zbliženju sve to veći jarovi rode. I ja se ne nadam živ dočekati željenom bratskom ujedinjenju i slozi«. U drugim sačuvanim pismima Martić izražava svoje divljenje Bulićevim arheološkim uspjesima. Svoj ponos na njega i ljubav sazeo je u pismu od godine 1901: »... ne znam imam li ikoga narodu od Tebe dražega...«²¹⁾

Svećenik i pjesnik Nikola Ostojić bio je jednako prijatelj Bulićev. On ga je s Kerubinom Šegvićem upleo u pomaganje izlaska »Novog vieka« Ante Tresića Pavičića (+1949). Oni su prema Ostojićevu pismu (18. veljače 1896) skupljali novac pa i u Povoljima ne znajući kakav će pravac imati list.²²⁾ Prema programskim člancima Tresića »Rane otadžbine«, vjerujemo, da se Buliću sviđao smjer lista. Za Tresića umjetnost je vrhunac ljudske duše ali i društveno-narodni izraz a ljepota mu je u klasičnom smislu izraz izvorne ljudske ljepote, zdravlja i snage.

Nikola Ostojić ostao je vjeran otkrivaču »zakopane tajne svijeta« — piše u pjesmi u prigodi don Franine smrti,²³⁾ jer »prošlost je za sadašnjost i budućnost škola sveta...« U tim riječima odražavaju se riječi Bulićeve. Ostalo je recitatorska zahvala za neumornu ruku koja je vadila iz utrobe zemlje svjedočanstva života.

3. Pred kraj don Franina života javio se (7. siječnja 1933.) Buliću iz Vašovica njegov đak Božo Lovrić da smiri svoju savjest i da prizna kako mu je on »prvi i najdraži« njegov učitelj. Naime, kad je pisao pjesmu »Zreo grozd«, mislio je na Bulića, što više »sjeti se svojih mladenačkih zabluda«. Teško je točno znati na što Lovrić misli, moguće na lutanja svijetom, na nemirni život što ga je neprestano ipak vraćao miru rodnog kraja u impresionističko-simbolističkoj poeziji koju don Frane nije mnogo pratio. Svakako smisao tih riječi je osobni jer Lovrić nastavlja: »Osjećaj

mi veli, da smo radili na jednoj te istoj njivi i da smo se kroz čitav život mučili, da nadjačamo očaj i bjesove sumnje«. Lovrić priznaje da je nastojao spasavati sebe i one koji su vrijedni spasenja, one koji su ličnost a ona je, sjeća se da ga je učio stari profesor, kod onih koji posjeduju: »Upravnoteženo srce i um«. Don Frane je stvarno i postavljao težište na te vrijednosti, na postizavanje unutarnje skladnosti jer mu je vrhovni ideal bio: »pribaviti čovjeku pravedniku nutarnji mir i zadovoljstvo, koje ljudska zloba nije kadra da pomuti« — pisao je bivšim učenicima 27. kolovoza 1896.²⁴⁾

To sjećanje na učitelja Lovrić je u prigodi Bulićeve smrti obukao u pjesničku riječ.²⁵⁾ Hvalio je čovjeka koji je bio »pjesnik bez pjesme«. U Lovrićevoj podsvijesti ostao je najsnažniji don Franin glas koji je zvonio kao »nakovanj mlat« i koji mu je bio jedino »oružje sv'jetlo, kojim je gađao On današnjih Pigmeja rod«. Ipak, za Lovrića, don Frane je srdžbu krotio smijehom a mržnju mudrošću tako da »r'ječ mu je bila mač, r'ječ mu je bila štit«.

Stvarno, to je i bio Bulić, čovjek bez vlasti, bez dostojanstvenih položaja, bez ubojita oružja, miroljubiv do krajnosti, pun širine, glas istine u životu, u osobnim susretima, u znanosti. To i jest veličina »žreca« istine i njome bi osvajao sve koji bi mu se približili. Stoga je Ivana Brlić Mažuranić (+1938) bila začuđena što joj se čestitka godine 1934 (11. 5) upućena Buliću, ali bez oznake ulice, povratila. Iznenadena napisala je »Ako Don Bulića ne znadu naći, onda zaista neka ukinu poštu!«²⁶⁾

Da li ga danas ipak bolje poznamo? Vjerujem da poznamo.

BILJEŠKE

- 1) ANONIMO, Grieh proti Duhu Svetomu, u knjizi Polemika u hrvatskoj književnosti, sv. 5, Zagreb 1982, 599.
- 2) M. KUMIČIĆ, Sve za obraz, obraz ni zašto, u knjizi Polemike u hrvatskoj književnosti, n. dj, 814. i sl.
- 3) ARHIV REGIONALNOGA ZAVODA ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U SPLITU, Ostavština don Frane Bulića (unaprijed: ARZ-ODFB), sv. 22. I ovdje zahvaljujem toj cijenjenoj ustanovi što mi je omogućila rad kao i na uslugama njenih namještenika, posebno direktoru D. Domančiću.
- 4) ARZ-ODFB, sv. 18.
- 5) Hrvatska straža 7/1935, br. 213, 19. 9, 1—2.
- 6) MILAN BEGOVIĆ, sv. II, u Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 76, Zagreb 1964, 269.
- 7) ARZ-ODFB, sv. 22.
- 8) ARZ-ODFB, sv. 20.
- 9) ARZ-ODFB, sv. 23.
- 10) TIN UJEVIĆ, Sabrana djela, sv. 14, Zagreb 1966, 376, 378, 380, 385. Pisma su iz godine 1934.
- 11) TIN UJEVIĆ, Sabrana djela, sv. 7, Zagreb 1965, 128.
- 12) TIN UJEVIĆ, Sabrana djela, sv. 11, Zagreb 1965, 31—35.
- 13) TIN UJEVIĆ, Sabrana djela, sv. 12, Zagreb 1965, 144—146.
- 14) VL. NAZOR, Sabrana djela, dv. 19, iz »Kristali i djemenke« napisane g. 1942, Zagreb 1977, 85. Ugodnu atmosferu a i psihi Bulićevu veoma je duhovito opi-

- sao splitski pisac Marko Uvodić u novinskom članku »Pet minuti don Frane Bulića« *Novo doba* 13/1930, br. 92, 19. 4, 33.
- 15) ARZ-ODFB, sv. 22; J. B., Još o sv. Dujmu (Odgovor »Danu«, *Narodni list* 46/1907, br. 11, 7.2, 1, i br. 12, 11.2, 1.
  - 16) ARZ-ODFB, sv. 20.
  - 17) I. Milčetić, Dr Julije Bajamonti i njegova djela, *Rad JAZU*, knj. 192, Zagreb 1912, 97—250.
  - 18) ARZ-ODFB, sv. 22, zahvalno pismo je od 7. ožujka 1918.
  - 19) ARZ-ODFB, sv. 16.
  - 20) I. DESPOT, Kod don Frane Bulića, *Jadranski dnevnik*, 1/1934, br. 10, 31. 3, 16.
  - 21) ARZ-ODFB, sv. 21.
  - 22) Isto.
  - 23) N. OSTOJIĆ, +Don Frani Buliću, *Hrvatska straža* 7/1935, br. 212, 13. 9, 10.
  - 24) Pismo se nalazi u ARZ-ODFB, sv. 22.
  - 25) B. LOVRIĆ, Majstoru govora don F. Buliću, *Hrvatska revija* 7/1934, br. 10, 530. spjevao 3. kolovoza u Sutivanu.
  - 26) ARZ-ODFB, sv. 23.

BOŽO LOVRIĆ

ZREO GROZD (XXVII)

Svom učitelju don F. Buliću

Stere se zeleni vinograd
sve do srušenog dvora —
grozd je rumeni sazreo
na suncu blizu mora.

Grozd je težak i modrikast,
na zrnju pelud je svježiji,
na zemlji, koja miriše
od zrele težine leži.

A nad njim lišće zeleno
i tanko uvito pruče,
od žarkog sunca raspuklo
tlo je suho i vruće.

Grozd je na suncu sazreo,
pun je snage i soka,
sunce je njega stvorilo
i grijalo s visoka.

U grozdu pjesma je poleta
naše zemlje i gorâ.
Nebo je puno milosti
na obalama mora.

Grozd je božanska zaborav,
što srce i tijelo jača,
puni su zdravlja i krepkosti
krajevi krša i drača.

Pijte vino mirisno,
prošlo je doba b'jedno.
Pjevajte, ljudsko srce je
sreće i radosti žedno.

Zreo grozd je otkinut,
pjesnik žrtvova mladost,
patnjama život otkupi,
da drugim daruje radost.

Praha 7/1 1933.